

وظایف نهادهای حاکمیتی در قبال مفاصد اقتصادی

بر مبنای سیره حکومتی
حضرت امیر (علیه السلام)

امیدخاری

فهرست

مقدمه	۱۳
فصل اول: سیره امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small> در مبارزه با مفاساد اقتصادی	۱۷
مقدمه فصل اول	۱۹
گفتار اول: راهکارهای حضرت علی <small>علیه السلام</small> برای جلوگیری از فساد	۲۱
۱- تقویت باورها و اعتقادات دینی	۲۱
۱-۱- تقویت ایمان و باورهای دینی	۲۱
۱-۲- حق محوری	۲۳
۱-۲-۱- حق به معنای خدا	۲۳
۱-۲-۲- حق به معنای قرآن	۲۴
۱-۲-۳- حق به معنای مصطلح و رایج حقوقی	۲۴
۱-۲-۴- حق به معنای قانون	۲۵
۲- احیا و نهادینه کردن ارزش‌های اخلاقی	۲۶
۲-۱- تعاریف اخلاق	۲۶
۲-۲- راهکارهای نهادینه کردن اخلاق در سازمانها	۲۹
۲-۲-۱- به‌کارگیری نیروی انسانی مقید	۳۰
۲-۲-۲- آموزش عملی اخلاق توسط افراد مقید	۳۱
۲-۲-۳- تدوین منشور اخلاقی برای کارکنان سازمانها	۳۳
گفتار دوم: راهکارهای حضرت علی <small>علیه السلام</small> در قبال فساد	۳۵

- ۱- مؤلفه‌های مواجهه (درمان)..... ۳۶
- ۱-۱- مجازات مفسدان..... ۳۶
- ۱-۲- عزل کارگزاران نالایق و فاسد..... ۴۴
- ۱-۳- جابجایی مدیران..... ۴۴
- ۱-۴- برکناری عناصر خیانت‌کار..... ۴۶
- ۱-۵- تصفیه حکومت از افراد منحرف..... ۴۷
- ۱-۶- اصلاح انحرافات مدیریت گذشته..... ۴۸
- ۱-۷- مبارزه با ناکثین و افزون‌طلبان..... ۵۲
- ۱-۸- مقابله با قاسطین و غارت‌گران بیت‌المال..... ۵۴
- ۲- مؤلفه‌های پیشگیری..... ۵۶
- ۲-۱- برقراری عدالت و مساوات..... ۵۶
- ۲-۱-۱- زمینه‌های مشترک تحقق عدالت..... ۶۱
- ۲-۱-۱-۱- ترک هوا و هوس و خواسته‌های نفس..... ۶۱
- ۲-۱-۱-۲- تحقق حکم درباره خود..... ۶۳
- ۲-۱-۱-۳- جدیت و تلاش..... ۶۴
- ۲-۱-۱-۴- وحدت و آرامش جامعه..... ۶۵
- ۲-۱-۱-۵- رعایت حقوق یکدیگر..... ۶۶
- ۲-۱-۱-۶- احساس مسئولیت و تعهد و دردمندی در برابر ظلم..... ۶۷
- ۲-۱-۲- زمینه‌های مختص تحقق عدالت اجتماعی..... ۶۸
- ۲-۱-۲-۱- زمینه‌های ویژه مردم..... ۶۸
- ۲-۱-۲-۲- خودداری نکردن مردم از گفتن حرف حق و مشورت با حاکم..... ۶۸
- ۲-۱-۲-۳- همکاری مردم با حکومت در احقاق حق..... ۷۰
- ۲-۱-۲-۴- زمینه‌های ویژه رهبر و حاکم..... ۷۱
- ۲-۱-۲-۵- تعیین شرح وظایف مدیران و کارگزاران..... ۷۱

- ۶-۲-۱-۲- رعایت مساوات و ایجاد فرصت‌های برابر میان مردم ۷۲
- ۷-۲-۱-۲- قاطعیت در اجرای عدالت ۷۳
- ۸-۲-۱-۲- نظارت و کنترل مدیران و کارگزاران حکومت ۷۵
- ۹-۲-۱-۲- ارتباط بسیار نزدیک حاکم و زمامدار با مردم ۷۶
- ۳- موانع اجرای عدالت اجتماعی ۷۷
- ۱-۳- موانع مربوط به حکومت ۷۸
- ۱-۳-۱- تحمل شنیدن حرف حق را نداشتن ۷۸
- ۲-۳-۱- انحصارطلبی و امتیازجویی ۷۹
- ۳-۳-۱- غفلت از رسیدگی به امور مهم ۸۱
- ۴-۳-۱- پیش‌داوری گمان‌مندان ۸۲
- ۵-۳-۱- گوناگونی هواهای حاکم ۸۳
- ۲-۳- موانع مربوط به مردم ۸۴
- ۱-۳-۲- گریز از حق و عدالت ۸۴
- ۲-۳-۲- اختلاف و پراکندگی ۸۵
- ۳-۳-۲- ترک جهاد و ناخوشایند داشتن آن ۸۶
- ۴-۳-۲- ضعف نفس ۸۸
- ۴- دستاوردهای اجرای عدالت ۸۸
- ۱-۴- دستاوردهای سیاسی تحقق عدالت ۸۹
- ۱-۴-۱- ایجاد امنیت ۸۹
- ۲-۴-۱- شکست دشمن ۹۰
- ۳-۴-۱- اجرای احکام و حدود شرعی ۹۱
- ۲-۴- دستاوردهای فرهنگی، اجتماعی تحقق عدالت ۹۲
- ۱-۴-۲- خشنودی مردم ۹۲

- ۹۳..... ۴-۲-۲- ایجاد پیوند میان انسانها
- ۹۴..... ۴-۲-۳- استواری و بردباری
- ۹۵..... ۴-۳- دستاوردهای اقتصادی اجرای عدالت
- ۹۵..... ۴-۳-۱- توسعه و رفاه
- ۹۶..... ۴-۳-۲- اصلاح و آبادانی شهرها
- ۹۷..... ۴-۳-۳- کمک به ستمدیده
- ۹۸..... ۴-۴- دستاوردهای حقوقی اجرای عدالت
- ۱۰۰..... ۵- عدالت اقتصادی
- ۱۰۰..... ۵-۱- توزیع منابع طبیعی و درآمدهای عمومی
- ۱۰۱..... ۵-۲- استرداد ثروت‌های نامشروع
- ۱۰۲..... ۵-۳- توجه جدی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر
- ۱۰۳..... ۵-۴- ایجاد زمینه اشتغال و کارهای مورد درخواست جامعه
- ۱۰۳..... ۵-۵- پیگیری سیاست فقرزدایی
- ۱۰۵..... ۶- برقراری نظام نظارتی، کنترل و بازرسی
- ۱۰۵..... ۶-۱- کنترل و نظارت دقیق بر عملکرد کارگزاران
- ۱۰۸..... ۶-۲- رسیدگی به وضع معیشتی کارمندان و کارگزاران
- ۱۰۹..... ۶-۳- کنترل و بازرسی مستقیم و آشکار در امور کارمندان
- ۱۱۱..... ۶-۴- کنترل و نظارت بر اطرافیان
- ۱۱۱..... ۶-۴-۱- خیانت به ملت
- ۱۱۲..... ۶-۴-۲- انتساب به امام علی علیه السلام
- ۱۱۳..... ۶-۶- توجه به گزارش‌های مردمی و اعتماد به آنان
- ۱۲۰..... ۶-۶- ویژگی‌ها و صفات بازرسان
- ۱۲۲..... نتیجه‌گیری

فصل دوم: وظایف نهادهای اجرایی و مدیریتی در قبال مفاسد اقتصادی بر مبنای

سیره حضرت علی علیه السلام ۱۲۳

مقدمه فصل دوم..... ۱۲۵

گفتار اول: ایجاد ساز و کار گزینشی و تخصصی در مناصب مدیریتی..... ۱۲۷

۱- برقراری نظام شایسته‌سالاری در انتخاب‌ها و انتصاب‌ها..... ۱۲۷

۱-۱- معنای شایسته‌سالاری ۱۲۷

۱-۲- شاخص‌های شایسته‌سالاری ۱۲۸

۱-۲-۱- ایمان ۱۲۹

۱-۲-۲- تقوا ۱۳۳

۱-۲-۳- علم..... ۱۳۶

۱-۲-۴- عدالت..... ۱۴۰

۱-۲-۵- راست‌گویی ۱۴۳

۱-۲-۶- بصیرت ۱۴۵

۱-۲-۷- بینش سیاسی ۱۴۶

۱-۲-۸- اخلاق نیکو..... ۱۴۸

۱-۲-۹- رفق و مدارا ۱۵۱

۱-۲-۱۰- قاطعیت ۱۵۳

۱-۲-۱۱- انتقادپذیری ۱۵۴

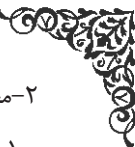
۱-۲-۱۲- تعافل ۱۵۶

۱-۲-۱۳- ایجاد امیدواری..... ۱۵۸

۱-۲-۱۴- صبر و استقامت..... ۱۶۰

۱-۲-۱۵- اصالت خانوادگی ۱۶۳

۱-۲-۱۶- حسن شهرت..... ۱۶۴

- ۲- معیارهای گزینش از دیدگاه حضرت علی علیه السلام ۱۶۵
- ۲-۱- انتخاب مدیران توانمند و متخصص ۱۶۸
- ۲-۱-۱- تخصص ۱۶۸
- ۲-۱-۲- تعهد ۱۶۹
- ۲-۱-۳- علم و آگاهی ۱۶۹
- ۲-۱-۴- مهارت و توانایی کافی ۱۷۱
- ۲-۱-۵- تجربه کافی ۱۷۳
- ۲-۱-۶- کفایت و حسن تدبیر ۱۷۳
- ۳- پرهیز از تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری ۱۷۷
- ۳-۱- انحراف از سیره نبوی ۱۷۷
- ۳-۲- انحراف خلفا از سیره نبوی از زمان خلیفه دوم ۱۷۸
- ۳-۳- دنیاگرایی در عهد خلیفه سوم ۱۸۰
- ۴- امام علی علیه السلام و تاکید بر ساده‌زیستی ۱۸۸
- گفتار دوم: پرهیز از ویژه‌خواری ۱۹۱
- ۱- پرهیز از انحصارگرایی و انحصارطلبی ۱۹۱
- ۱-۱- اقسام و انواع انحصارطلبی ۱۹۳
- ۱-۱-۱- انحصار اخلاقی ۱۹۳
- ۱-۱-۲- انحصار سیاسی ۱۹۵
- ۱-۱-۳- انحصار اقتصادی ۱۹۵
- ۱-۱-۴- انحصار اجتماعی ۱۹۶
- ۲- پرهیز از اعطای امتیازهای ویژه (رانت) ۱۹۸
- ۳- خصوصیات، حقوق و تکالیف کارگزاران حکومت اسلامی ۲۰۳
- نتیجه‌گیری ۲۰۵

فصل سوم: وظایف دستگاه قضایی در قبال مفاصد اقتصادی بر مبنای سیره

حضرت علی <small>علیه السلام</small>	۲۰۹
مقدمه فصل سوم.....	۲۱۱
گفتار اول: مبارزه قاطع و سریع با مدیران فاسد.....	۲۱۳
۱- افشای هویت مفسدان و پس‌گیری اموال اختلاس شده.....	۲۱۳
۲- برخورد یکسان، سریع و بدون تبعیض.....	۲۱۸
۳- برخورد قاطع با خویشان دور و نزدیک.....	۲۲۰
۱-۳- برخورد با خواهر خود، ام‌هانی.....	۲۲۰
۲-۳- برخورد با داماد خود، عبدالله بن جعفر.....	۲۲۰
۳-۳- با ام‌عثمان، همسر خود.....	۲۲۱
۴-۳- با دختر خود، ام‌کلثوم.....	۲۲۱
۵-۳- برخورد با فرزند خود، امام حسن <small>علیه السلام</small>	۲۲۳
۶-۳- برخورد شدید امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small> با برادر خود.....	۲۲۴
گفتار دوم: نظام ساختاری دستگاه قضا.....	۲۲۸
۱- سازمان و تشکیلات قضایی مستقل و گزینش قضات عادل.....	۲۲۸
۱-۱- ویژگی‌های اخلاقی و عقیدتی قاضی در تأمین استقلال قضایی.....	۲۲۹
۲-۱- رعایت شئون قاضی.....	۲۳۱
۳-۱- رعایت شئون مادی.....	۲۳۱
۴-۱- رعایت شئون معنوی.....	۲۳۲
۵-۱- عزل قضات فاسد و ناکارآمد.....	۲۳۳
۶-۱- نظارت بر کار قضات.....	۲۳۶
۱-۶-۱- نظارت آشکار.....	۲۳۶
۲-۶-۱- نظارت پنهان.....	۲۴۰

- ۳-۶-۱- نظارت مردمی..... ۲۴۵
- ۲- وظایف قاضی در دستگاه قضائی..... ۲۴۶
- نتیجه‌گیری ۲۵۱
- فصل چهارم: وظایف مجلس قانون‌گذار در قبال مفاصد اقتصادی بر مبنای سیره**
- حضرت علی علیه السلام..... ۲۵۳**
- مقدمه فصل چهارم..... ۲۵۵
- گفتار اول: وضع قوانین شفاف بر ضد فساد..... ۲۵۷
- ۱- وضع قوانین برای اصلاح مدیریت اداری و اقتصادی..... ۲۵۷
- ۱-۱- تعریف فساد اداری و اقتصادی..... ۲۵۸
- ۱-۲- انواع و سطوح فساد..... ۲۶۱
- ۱-۳- فساد اداری و اقتصادی در زمان حضرت علی علیه السلام..... ۲۶۱
- گفتار دوم: شرایط قانونگذاران..... ۲۶۷
- ۱- شرایط کُتاب عامه و خاصه..... ۲۶۷
- ۱-۱- خصوصیات کارگزاران قانونگذار..... ۲۶۷
- ۱-۲- تکالیف کارگزاران قانونگذار..... ۲۶۸
- ۱-۳- حقوق کارگزاران قانون‌گذار..... ۲۶۹
- ۱-۴- وضع و تشریح قانون براساس شریعت..... ۲۶۹
- ۱-۵- صفات سلبی کارگزاران قانونگذار..... ۲۷۰
- جمع‌بندی..... ۲۷۱
- خاتمه: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۲۷۲
- منابع..... ۲۷۵

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر سیره عملی امیرالمومنین علیه السلام توانسته به عنوان یک نظام مقتدر در منطقه و جهان معرفی شود، لکن آنچه امروز نظام جمهوری اسلامی را از درون آزار می‌دهد، نوع برخورد دستگاه‌های حکومتی با مفاسدی است که در درون نظام پدیدار شده‌اند. مدیریت داخلی جمهوری اسلامی، با اهمال کاری و اعمال سلیقه‌ی بعضی از ارکان حاکمیت در مقابله با فساد دچار مشکلاتی شده است. تجربه چهل ساله جمهوری اسلامی نشان داده که برای برون رفت از این مشکلات تنها یک راه حل موجود است و آن بازگشت به ارزش‌های انقلاب اسلامی که همان اسلام ناب و پیروی از مکتب امیرالمومنین علیه السلام است.

مکتب امیرالمؤمنین علیه السلام برای تمام ارکان جامعه؛ سیاست، اقتصاد و فرهنگ، برنامه راه ترسیم کرده است، دستورات حضرت علیه السلام در طول حکومت کوتاه خود، در سیاست‌های اقتصادی و اجرای عدالت نمونه بارزی از شیوه صحیح حکومت‌داری اسلامی است، مسئولان اجرایی، قانونگذار و قضایی در نظام مقدس جمهوری اسلامی نیز به پیروی از امیرالمؤمنین علیه السلام باید این دستورات را سرلوحه کار خود قرار دهند.

امام خامنه‌ای (حفظه الله) در مورد خصوصیت فردی و مدیریتی امیرالمومنین علیه السلام چنین می‌فرماید: «ایمان مخلصانه، جهاد فداکارانه، ذوب شدن در امر و نهی الهی،

اطاعت و عبودیت مطلق در مقابل خداوند، بی‌اعتنایی به زخارف دنیوی و جهات مادی، رحم و انصاف و عدالت نسبت به عموم مردم، نگاه عطف‌آمیز به مظلومان، به ضعیفان، به مستضعفان، ایستادگی و قاطعیت در مقابل دشمنان دین، رفتن به دنبال وظیفه در همه شرائط و با هرگونه سختی و دشواری؛ اینها کلمات حکمت‌آمیزی است که بشر دیروز و امروز و فردا به این کلمات نیازمند است.^۱ و این کلام امیر المومنین علیه السلام برای عمل کردن همه افراد جامعه است خصوصاً در زمینه حکومت‌داری. یک منشور کامل و جامع است و هم‌تراز قرآن است، کلام ایشان به فرموده رهبر انقلاب امام خامنه‌ای (حفظه‌الله)؛ این نهج‌البلاغه قاموس است؛ یعنی فرهنگ مفاهیم اسلامی است به یک معنا. خیلی عزیز است نهج‌البلاغه و چقدر دور است از دسترس ما! مردم ما نهج‌البلاغه را فقط اسمش را شنیده‌اند. اصلاً نمی‌دانند نهج‌البلاغه کتاب عمل است. نهج‌البلاغه واقعا کتاب عمل است، کتاب معرفی اسلام است. از قول من به دشمنان اسلام هم بگوئید، به آنهایی که اسلام را می‌کوبند، می‌نیش می‌زنند، می‌زهر می‌ریزند؛ اینهایی که می‌خوششان می‌آید به هر مناسبت یک حمله‌ای به اسلام بکنند آقایانی که توی قشرهای جدید روشن‌فکری هستید، به اینها بگوئید که اینها اگر می‌خواهند اسلام را رد کنند، قبلاً یک دور نهج‌البلاغه را بخوانند. هر کسی نهج‌البلاغه را نمی‌خواند از قرآن خبری ندارد، خیلی بی‌جا می‌کند اسلام را رد می‌کند. بی‌جا می‌کند که هر کار دلش می‌خواهد بکند بکند، اما جاهلانه عمل می‌کند. جاهلانه است. هیچ عاقلی، هیچ عالمی، این عمل را قبول ندارد. غرض نهج‌البلاغه خیلی ارزش دارد.^۲

رسالت این تحقیق این است که ابعاد و زوایای مفاسد اقتصادی که در جمهوری اسلامی در چهل سال گذشته اتفاق افتاده را بررسی کند، و براساس

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم در سالروز میلاد امیرالمؤمنین علیه السلام، ۱۳۸۵/۰۵/۱۷.
۲. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای سخنرانی درباره قیام امام حسین علیه السلام، ۱۳۸۸/۰۶/۰۱.

سیره عملی حضرت علی علیه السلام راهکارهایی برای برون رفت از این وضعیت ارائه دهد، به همین دلیل ما به حوزه‌های مختلف تقنینی، قضایی و اجرایی پرداختیم تا نشان دهیم که مفساد فقط در حوزه اجرا اتفاق نمی‌افتد، بلکه در بخش قضا و تقنین نیز فساد اتفاق می‌افتد.

مطالبی که در این رساله مورد بررسی قرار گرفته است همه بر این اصل می‌باشند که جمهوری اسلامی ایران که به تاسی از حکومت امیرالمومنین علیه السلام بنا نهاده شده است باید از چه الگویی برای مبارزه با فساد پیروی کند، لذا اصل در این تحقیق این است که قوای متشکل جمهوری اسلامی باید از این الگوی مطرح شده در تمام مراحل از انتخاب مدیران قضایی و اجرایی و قانونگذار تا برخورد با اژدهای فساد در لایه‌های پنهان مدیریت اقتصادی با اجرای عدالت و یا عزل و برکناری مدیران مفسد تبعیت کند. بنابراین پیش‌فرض، به تحلیل مسائل روز در زمان حضرت علی علیه السلام به عنوان الگو پرداخته شده است تا مسئولین جمهوری اسلامی درکی دقیق و عمیق از مبارزه با فساد را داشته باشند.